

นวัตวิถี วิถีภูมิปัญญา วิถีคหกรรมศาสตร์ยั่งยืน

ศรันยา เผือกม่วง

ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปิยะธิดา สีหะวัฒนกุล

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

จาก OTOP สู่ ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลขณะนั้นได้มีการประกาศสงครามกับความยากจน โดยจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือที่รู้จักกันดีในนาม OTOP เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้า โดยภาครัฐให้ความช่วยเหลือในด้านความรู้ และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากร ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่ม เป็นที่ต้องการของตลาด ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งจะเห็นได้ว่ารูปแบบของการขับเคลื่อนสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทย ซึ่งมีมากถึง 3,273 ชุมชน เป็นการขับเคลื่อนโดยการผลิตและกระจายสินค้าออกจำหน่ายไปยังแหล่งค้าขายนอกชุมชนทั้งระดับภายในและภายนอกประเทศ ทำให้สินค้าและผลิตภัณฑ์มีการผ่านระบบพ่อค้าคนกลาง หรือผู้ค้าขายกลางและขนาดย่อม อันจะทำให้เกิดผลประโยชน์กับผู้ผลิตระดับชุมชนอ่อนด้อยลง ชุมชนผู้ผลิตเป็นผู้ได้รับความรู้ และแนวพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐ โดยไม่ทราบทิศทางความต้องการโดยตรงจากผู้บริโภค เงินและผลประโยชน์อื่น ๆ ไม่เกิดอย่างทั่วถึงทั้งชุมชน แต่เกิดกับเฉพาะผู้ที่มีความสามารถหรือศักยภาพในการผลิตเท่านั้น

ในปัจจุบันรัฐบาลได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) มีกรอบแนวคิด ด้านการสร้างความสามารถ ในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้ เกิดความยั่งยืน ประชาชน มีคุณภาพชีวิต และมีรายได้ที่ดีขึ้น รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน มีแนวทางเสริมสร้างขีด ความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการ โดยมีพันธกิจระดับกระทรวงในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ รวมทั้งเสริมสร้าง ความสามารถและความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบกับนโยบายในการบริหารประเทศของรัฐบาลปัจจุบันมุ่งเน้นที่จะมีนโยบายลดความเหลื่อมล้ำของสังคมที่มุ่งเน้นสร้างรายได้และความเจริญ ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ โดยให้ภาคเอกชนและภาค

ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับภาครัฐ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ จึงยังคงขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากด้วยแนวคิดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOPT แต่พัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนด้วยการลดความเหลื่อมล้ำโดยการใช้ชุมชนเป็นแหล่งขายและกระจายสินค้าโดยหลัก อันจะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากด้วย OTOPT เป็นไปอย่างมีส่วนร่วมจากประชาชนทุกกลุ่มในชุมชน โดยการดึงผู้ซื้อเข้าสู่ชุมชนเพื่อกระจายรายได้อย่างทั่วถึงในชุมชน ทำให้ผู้ผลิตสินค้ามีโอกาสได้ขายโดยตรงกับผู้ซื้อ สามารถพัฒนาต่อยอดสินค้าให้ตรงความต้องการของผู้บริโภค ผู้บริโภคก็สามารถซื้อสินค้าได้ในราคาที่ถูกลงกว่าสินค้าที่ผ่านกลุ่มผู้ค้าคนกลาง และยังได้สัมผัสวิถีชุมชน บริบทของชีวิตความเป็นอยู่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมที่สามารถเติมเต็มและเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้าผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นเพื่อจัดจำหน่ายได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญสิ่งที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากรายได้ที่เข้าสู่ชุมชนเพิ่มขึ้น คือ คนในชุมชนสามารถทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัวโดยไม่ต้องออกจากถิ่นฐาน ลดค่าใช้จ่ายจากการครองชีพ และความเสี่ยงด้านต่าง ๆ จากการอยู่อาศัยในเมือง ได้อยู่กับครอบครัวและญาติพี่น้อง อันจะก่อให้เกิดความสุขทั้งทางกายและจิตใจสร้างความเข้มแข็งระดับครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยสำคัญของการพัฒนาประเทศ

“ชุมชนท่องเที่ยว OTOPT นวัตวิถี” คือ โครงการที่พัฒนาจากแนวความคิดที่เปลี่ยนแปลงจากการผลักดันขายสินค้า OTOPT ออกจากชุมชนเพียงด้านเดียว สู่การเพิ่มช่องทางสร้างรายได้ตามความต้องการ (Demand Driven Local Economy) โดยการขายสินค้า อยู่ในชุมชน ที่มาจากการท่องเที่ยว โดยใช้เสน่ห์ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์ แปลงเป็นรายได้ ทั้งนี้ครอบครัวและลูกหลานยังอยู่ร่วมกัน ไม่ต้องแข่งขันนำผลิตภัณฑ์ออกไปขายนอกชุมชน เป็นชุมชนท่องเที่ยวที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี ชวนกันคิด ชวนกันทำ ผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งมีการเชื่อมโยง เส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชน ที่มีเสน่ห์ดึงดูด และมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและ ใช้จ่ายเงินในทุกกิจกรรมของชุมชน ซึ่งรายได้จะกระจายอยู่กับคนในชุมชน ทุกคนมีความสุข เป็นการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชน (Strength with in) และเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง

ชุมชนท่องเที่ยว OTOPT นวัตวิถี: ร่วมสุข ร่วมวิถี ร่วมสมัย

การขับเคลื่อนโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOPT นวัตวิถี เป็นการใช้สิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ด้วยพลังของชุมชน และเพื่อชุมชน เป็นกระบวนการขับเคลื่อนที่จะก่อให้เกิดการร่วมสุข ร่วมวิถี ร่วมสมัย ได้ด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

“Smile รอยยิ้มอย่างไทย ความสุขง่ายๆที่มอบให้ให้กับทุกคน” การยิ้มแย้มแจ่มใส จิตใจที่โอบอ้อมอารี อุบิสัยที่ห่วงใยดูแลคนรอบข้าง คือ ลักษณะนิสัยที่โดดเด่นของคนไทย และเป็นลักษณะพื้นฐานที่มนุษย์

ทุกคนต้องการ ดังนั้นชุมชนจึงควรส่งเสริมพื้นที่พหุปัญญาที่ดังกล่าวดังกล่าว และนำมาใช้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความสบายใจ ใจกว้างใจ และมั่นใจที่จะเริ่มต้นมา ช้าเพื่อท่องเที่ยวใช้ชีวิตและจับจ่ายในชุมชน

“Story ประวัติศาสตร์ ทุกเรื่องราวที่อยู่ในหัวใจ” ทุกพื้นที่ชุมชนของประเทศไทย เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์และตำนานที่น่าสนใจ การร้อยเรียงประวัติศาสตร์ เชื่อมโยงเข้ากับวิถีความเป็นอยู่ เพื่อใช้ประกอบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าทางจิตใจ

“Secret ความลับจากภูมิปัญญา สัญลักษณ์ของชุมชน” ความเป็นอัตลักษณ์จะสร้างความแตกต่างให้ในแต่ละชุมชน สามารถสร้างเสน่ห์ ความแปลกใหม่อันน่าประทับใจกับผู้มาเยือน ทำให้ผู้มาเยือนมีความต้องการที่จะมาซ้ำหรือซื้อซ้ำ ทำให้เกิดเป็นจุดขายที่สำคัญที่ไม่มีใครสามารถทำได้เหมือน ทำให้สินค้าและผลิตภัณฑ์แต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันด้วยเรื่องราว

“Surprise ตื่นตาตระการใจ ประทับไว้ในความทรงจำ” การซื้อสินค้าภูมิปัญญา จะไม่ใช่เพียงการจับจ่ายใช้สอย แต่จะเป็นการ เก็บเรื่องราวความทรงจำ หรือการสนับสนุนชุมชนที่ผู้มาเยือนมีความรักประทับใจ และต้องการเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์ไว้ให้ยาวนาน

“Spirit จิตวิญญาณประสานนวัตกรรม นำความยั่งยืนสู่ชุมชน” การพัฒนาด้วยการบูรณาการความรู้ อันทันสมัยประกอบกับภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิม เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ภายใต้การอนุรักษ์สิ่งที่มีอยู่แล้วไม่ให้ถูกกัดกร่อนและถูกทำลายไป ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ หรือสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีกว่ายังคงมีอยู่และยั่งยืนจนถึงลูกหลาน

คหกรรมศาสตร์ ศาสตร์แห่งการบูรณาการสร้างสรรค์สร้างชุมชนมั่นคงยั่งยืน

คหกรรมศาสตร์ คือ วิชาที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยมุ่งพัฒนาครอบครัวด้วยการจัดการทรัพยากรบุคคล วัสดุและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาอาชีพและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ความมั่นคงของสถาบันครอบครัวและสังคม ปัจจุบันการเรียนการสอนคหกรรมศาสตร์ถูกบรรจุให้มีตั้งแต่ระดับภาคบังคับ จนถึงระดับอุดมศึกษาชั้นปริญญาเอก ประกอบไปด้วยการเรียนการสอนในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น อาหารและโภชนาการ สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม พัฒนาการครอบครัวและเด็ก งานศิลปประดิษฐ์และสร้างสรรค์ เป็นต้น จึงนับได้ว่าคหกรรมศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีความสำคัญ เนื่องจากสามารถหล่อหลอมให้ทรัพยากรบุคคลสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในการดำรงชีวิต สามารถนำความรู้ ความสามารถที่เกิดจากศาสตร์คหกรรมไปสร้างอาชีพอย่างบูรณาการทั้งวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์

ด้วยศักยภาพความรู้ทางคหกรรมศาสตร์ งานวิจัย ที่สร้างสรรค์และมีพัฒนาการไม่สิ้นสุด ประกอบกับความสามารถของบุคลากรด้านคหกรรมศาสตร์ที่มีทักษะความชำนาญในการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน อันตอบ โจทย์ต่อการเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี นักคหกรรมศาสตร์จึงเป็นหนึ่งในบุคลากรที่มีความสำคัญต่อ กลไกการขับเคลื่อนชุมชนและผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มี “การพัฒนาจากสิ่งที่มี เพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีกว่า อย่างอนุรักษ์ ภูมิปัญญา และสร้างสรรค์ด้วยนวัตกรรม ให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนสืบไป”

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (ม.ป.ป.). คู่มือบริหารโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.

กรมการพัฒนาชุมชน. (ม.ป.ป.). [ออนไลน์]. OTOP นวัตวิถี การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. [สืบค้น วันที่ 25 พฤศจิกายน 2562]. จาก <https://youtu.be/u35oUbwak-4>

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542-2546. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.